

Från Sten Sture den yngres tid.

Handlingar till Sten Sture d. y:s historia 1515—1518, utg. af Kungl. Samfundet för utg. af handskrifter rör. Skandina-
naviens historia genom SVEN TUNBERG. Hist. Handl. 28: 2. Sthlm 1931.

De dokument, som utgivits i publikationen: »Handlingar till Sten Sture d. y:s historia», inledes med en berättelse från hanseatiskt håll om förhandlingarna vid det stora möte, som hölls i Köbenhavn sommaren 1515, och avslutas med en samling urkunder rörande de svensk-danska fredsförhandlingarna under senare delen av 1518. I övrigt gäller publikationen ärkebiskop Gustaf Trolle, i första hand hans strid med riksföreståndaren Sten Sture. Enligt företalet är kandidat Ragnar Svanström, licentiaten Lars Sjödin och professor Johan Bergman utgivare.

Vad som obetingat väger tyngst i denna publikation är den hanseatiska berättelsen, publicerad av kandidat Svanström, och de handlingar, som rubricerats: »Relation med bifogade akter rörande striden mellan Sten Sture d. y. och ärkebiskop Gustaf Trolle 1515—1517». Utgivare är här professor Bergman.

Den hanseatiska berättelsen var tidigare inte alldeles okänd inom litteraturen; här är den för första gången utgiven. Man följer i denna berättelse dag för dag förhandlingarna vid Köbenhavnsmötet, sådana dessa uppfattades från hanseatisk sida. Förhandlingarna har gällt mellanhavandena mellan Danmark och de vendiska städerna, i första hand förhållandet mellan Danmark och Sverige.

Berättelsen ger bland annat en inblick i de svenska förhandlarnas sätt att argumentera. Enligt Malmöfreden 1512 hade svenskarna att taga Christiern II till konung eller att betala en årlig tribut. De svenska sändebuden i Köbenhavn med biskop Otto av Vesterås i spetsen vägrade enständigt bådadera. De hade ett fritt rike, sade de; utan gemene mans vetskap och samtycke kunde de ingenting sluta. De var själva de ringaste i riket och måste ställa det så för sig, att de hölle hemvägen öppen. För egen del hade biskopen gerna visat större tillmötesgående. Men

regementet var nu kommet i händerna på folk, som var ur stånd att se och överbäga förhållandena som de borde. Då hanseaterna genmälde, att i riksrådet satt prelater och kloke och rättslärde män, som borde kunna övertyga de oförnuftige, föll svaret: gemene man lider ingen motsägelse.

Utgivaren uppehåller sig i sin inledande framställning särskilt vid denna de svenska förhandlarnas argumentering. Han uttalar, att den står som ett vältaligt och högst märkligt vittnesbörd om den styrka herr Stens folkliga diktatur besatt och om folkets, gemene mans, direkta inflytande på statslivet; folkviljan är här bliven en realpolitisk faktor. Vad utgivaren här framhåller om styrkan i herr Stens diktatur torde vara obestriddigt. Men i övrigt kan ingen slutsats dragas. Christiern II saknade inte all erfarenhet om spelet 1515. Han kunde inte förstå annat, låter berättelsen honom säga, än att svenskarna med vad de hade att andraga endast sökte nya utvägar och undanflykter (s. 10).

Den s. k. »Relationen med bifogade akter rörande striden mellan Sten Sture d. y. och ärkebiskop Gustaf Trolle 1515—1517» utgöres — vad utgivaren underlåtit att klarlägga — till sin förra del av en notarialvidimation innehållande dels Sten Stures redogörelse på ständermötet i Arboga den 7 januari 1517 för striden med ärkebiskopen, dels mötets beslut att skriva till kurian om att ärkebiskopen måtte skiljas från all befattning med Uppsala ärkestift. Vidimationen är utan subskription och signum och följes omedelbart av en fortsättning: en redogörelse av Sten Sture för händelsernas utveckling från den 19 juni 1517 till och med Gustaf Trolles resignation. Slutligen är härtill fogad en protestation av den forne ärkebiskop Jacob Ulfsson. Protestationen är avgiven inför den påvlige nuntien Johannes Angelus Arciboldus, notarier och vittnen och gäller Sten Stures uppträdande gentemot protestanten och Gustaf Trolle. Handlingen är odaterad, men tydligen från december 1518. Slutet saknas.

Den s. k. Relationen med bifogade akter torde vara att betrakta närmast som en materialsamling. Den saknar enhetlighet. Ärkebiskop Jacob Ulfssons protestation, helt skiljaktigt till innehåll och tendens från det övriga, hör inte samman med detta.

Den handskrift, efter vilken dessa märkliga handlingar, samtliga på latin, återgetts, föreligger i Hogenskild Bjelkes kopiebok E 132 i Uppsala universitetsbibliotek. Handstilen är från senare hälften av 1500-talet. Skrivaren har varit en man för vilken latinskt språk i all huvudsak var främmande. Hans avskrift är under all kritik. Den överflödar på skrivfel och missupfattningar; ställvis förefaller den helt obegriplig.

De principer professor Bergman följt vid utgivandet är följande. Texten har, som han kortfattat uttrycker det, fått »framträda i omedelbar överensstämmelse med den föreliggande handskriften med alla dess skrivfel och även ortografiska inkonsekvenser (dock med upplösta förkortningar), men med skrivfelen, överallt där så kunnat ske, rättade inom parentes». Interpunktionen har moderniserats.

I all editionsverksamhet är principerna för själva editionen grundläggande. Principerna i föreliggande fall träffar enligt vår mening inte det rätta. En handskrift som den Bjelkeska saknar i och för sig intresse. Dess skrivfel och inkonsekvenser skall sjelvfallet på ett eller annat sätt framgå ur trycket, men endast för att läsaren skall kunna kontrollera de ändringar, som vidtagits. Vad det gäller är inte att med flera eller färre rättelser, »där så kunnat ske», reproducera en korrupt text, utan att rekonstruera denna text till en text, som står så nära archetypen som möjligt.

Hur en rekonstruktion av denna art skall utföras, har Gertz praktiskt visat och teoretiskt begrundat i sin beundransvärda edition av Sven Ågesens verk på grundlag av Codex Arnæmagnæanus 33, 4:o (En ny Text af Sven Aggesøns Værker). Texten i denna kodex, av Gertz kallad A, är i sin korrupta form snarlik texten i den Bjelkeska. Den har, såvitt det är möjligt, återförts till sin ursprungliga form. »Man maa», säger Gertz, »ved en nøjagtig Gennemgang af alle Enkeltheder i A fra først til sidst søge at udfinde, hvilke de Grunde er, som har foranlediget, at Texten i A har faaet den gruelige Skikkelse, den har faaet; og naar man har fundet dem og set det System, der virkelig gaar igennem hele Galskaben, maa man forsøge paa i Henhold til dem ved en ganske rationel kritisk Fremgangsmaade at rekonstruere den middelalderlige Text X, der har ligget til Grund for A». Han fastslår de oavvisliga betingelserna för att kunna utföra arbetet: »nøje Kendskab til Middelalderens Palæografi og til Middelalderens latinske Sprog», därhos »en ikke ringe Evne til Konjektural-kritik». I fråga om akterna i den Bjelkeska handskriften har man att härtill lägga också en fördjupad insikt i tidens diplomväsende och en så stor kännedom av det historiska stoffet i övrigt, att man ur detta är i stånd att hemta den ledning det kan lemna.

Vid värdesättningen av professor Bergmans editionsarbete skall de här skisserade editionsprinciperna inte bilda utgångspunkten. Utgångspunkt skall bli de principer utgivaren själv proklamerat.

Enligt vad professor Bergman uppger, har han låtit sin text

framträda i omedelbar överensstämmelse med handskriften. Är detta uttalande riktigt? Man frapperas flerstädes hos honom av uttryck som att ett, två, fyra ord är »oläsliga», »en halv rad oläslig», »en rad i det närmaste oläslig», »ordet oklart»; runt om är därtill frågetecken anbrakta efter textorden. Handskriften är genomgående läslig. På mycket talrika andra ställen har utgivaren, utan att själv lägga märke till det, fått in ord och uttryck, som svarar till helt andra i förlaget, eller upplöst förkortningarna som det kan ha fallit sig. Ett tydligt *coram* blir till *eorum*, *iuxta* till *infra*, *arcem* till *omne*, *instrumento* till *nostro*, *personaliter* till *pro tempore*, *insinuat* till *insumat*, *respondendum* till *reddendum*, *per serenissimum dominum nostrum* till *per secretarium suum dominum Vernerum*, och så vidare i all oändlighet. Dessa fel-läsningar är av det omfång och den art, att om den Bjelkeska handskriften varit förlorad, och endast trycket återstått, även en Gertz i talrika punkter måst uppge tanken på en rekonstruktion. Utgivarens text står inte i överensstämmelse med den första princip han fastsatt för editionen.

Det sades nyss, att skrivfel och missuppfattningar överflödar i själva handskriften och att den ställvis förefaller helt obegriplig. Själva textreproduktionen har inte varit egnad att göra texten begripligare. Fråga är då, om de rättelser professor Bergman gjort inom parentes, »där så kunnat ske», avsevärdare förbättrat läget.

Först som sist: dessa inte alltför talrika rättelser är, där de är riktiga, rättelser, som i regel ger sig av sig själva och som i mängden av vad som lämnats orättat varken gör från eller till. Rättelserna är emellertid de enda professor Bergman kunnat göra. Det har då sitt särskilda intresse att se vad som lemnats orättat och hur detta senare, efter att ofta ha ytterligare försämrats på grund av utgivarens bristande läskunnighet, kan vara beskaffat.

Det medeltida diplommet — och det är här huvudsakligen fråga om sådana — är fyllt med stereotypa uttryck och till sin stomme uppbyggt på fasta formler. Det gäller sjelfallet, när fråga är om utgivande av en handskrift som den föreliggande, att ha dessa uttryck och formler, i den mån de förekommer, *presenta*. Man har svårt att se att de varit detta för professor Bergman. Som epitet till den helige fadern förekommer i handskriften *serenissimus* eller *seuerissimus dominus*. Det förra rättas till det senare, det senare bibehålles; det faller inte utgivaren in att den helige fadern är *sanctissimus*. Texten har på ett ställe: *ex certis et rationabilibus causis ad hoc dominum nostrum monentibus* (s. 85). Uttrycket är fast: *ex certis et rationabilibus causis ad hoc animum nostrum mouentibus*. Inledningsformeln lyder i ett brev av Leo X, daterat den 9 juni

1516, enligt professor Bergman: Leo papa venerabilibus fratribus *etc.* similiter apostolicam benedictionem (s. 68). Denna i hundratusen av brev förekommande formel slutar: salutem et apostolicam benedictionem. I kollationsformeln till ett annat brev, införd i handskriften, anges kollationen ha gjorts per me Magnum Ingemari Ecclesie Vpsalensis diocesis sacra apostolica et innerperali auctoritate notarium (s. 87). Formeln är här lika fast. Endast en lätt rättelse är att göra: innerperali till imperiali. Professor Bergman rättar utan att alla rättelserna framgår ur hans text: sacre apostolice et metropoli[tane] curie notarium. Slutet av ärkebiskop Jacob Ulfssons protestation lyder i professor Bergmans tryck och med hans rättelser: Insuper petit *etc.* per nos notarios infrascriptos (Ϸ: notarios infrascriptos) supra premissis (Ϸ: premissis) protestationis petitionis et requisitionis, vnum vel plures, iustitiam et iusti quatenus opus sit, eis tradi (s. 89). Det är lönlöst att söka finna någon mening i denna omening. Handskriften är här som i föregående fallet bättre än avtrycket: i stället för supra står super. Sjelvfallet har archetypen haft och endast kunnat ha: Insuper petit *etc.* per nos notarios infrascriptos super premissis protestatione, petitione et requisitione vnum vel plura instrumentum vel instrumenta, quatenus opus sit, eis tradi.

De exempel, som här anförts, torde visa, i vad mån professor Bergman är i stånd att återställa de fasta uttryck och formler, som förekommer i hans korrupta förlag. Men lika omöjligt som det är att här, där uttrycket och formeln ger den säkra ledningen vid textemendationen, kunna följa utgivaren, lika omöjligt är det på andra håll. Och dock föreligger i regel även här de yppersta hjälpmedel för en textrekonstruktion. I Sten Stures redogörelse för sitt förhållande till Gustaf Trolle, sådan denna möter i notarialvidimationen, ingår ett brev från biskop Otto i Vesterås till ärkebiskopen. Brevet är bevarat i fragment även i en annan avskrift. Själva redogörelsen i vidimationen föreligger vidare på svenska, så även en mycket stor del av fortsättningen med det därtill hörande ständerbeslutet av den 23 november 1517. Professor Bergman har inte utnyttjat dessa hjälpmedel. Varför? Förklaringen är enkel: han har saknat kunskap om dessa handlingars existens. Handlingarna ingår i Sten Stures kopiebok. De är sedan snart ett århundrade tryckta i en äldre del av samma publikation, i vilken professor Bergmans eget tryck ingår.

Vi börjar med biskop Ottos brev och förelägger ett utdrag ur detta. Första kolumnen innehåller brevet i kopieboken (Handl. rör. Skandinaviens hist. XXIV, 61), den andra brevet i det Bergmanska trycket (s. 71—72). Texterna talar för sig själva.

Cum sincerissimo carithatis affectu complacendi semper in singulis paratissimam voluntatem. Non sine grauj cordis anxietate Reuerendissime pater querulosam quandam domini gubernatoris expositionem . . . accepimus de hac super speciali quadam coniuratione inita per Vestram Reuerendissimam paternitatem cum domino Stenone cristiernson ac suis complicibus, qui . . . iam dudum conuenerant. Suspiciatur preterea idem dominus noster gubernator ob armorum susceptam preparationem *etc.*

Cum sincere charitatis affectum complectendi semper patentissimam voluntatem [habuerimus], non sine grati cordis anxietate, reuerendissimus (o: reuerendissime) pater, queriolosam (o: querulosam) quandam domini gubernatoris expositionem . . . accepimus de hac super speciali quadam comoratione inita p[er] V[estre] R[euerentiam] p[aternitatis] cum domino Stenone Christiernsson ac suis complicibus, quod . . . iam dudum conueniat suspiciatur. Propterea idem dominus noster gubernator ob armorum susceptam preparationem *etc.*

Vi fortsätter med ett par på måfå valda ställen, där texten föreligger på svenska. I venstra kolumnen är den svenska texten avtryckt, i den högra professor Bergmans.

Första stället (Handl. 80—81; Hist. handl. 75) lyder:

Tha jac ffornam at han wille eij höre eller lyde waar heligiste fader pawens breff och gode ffaderlig rad eller thesse werduge faders sine kere medbröders bisperne her i riikit, stod mich eij annet til görendes, vtan at holle honom inne pa stakit, sa lenge jac eder thet wnderwisth haffuer.

Hec omnia cum vidi et audiui, quae seuerissimus Dominus noster saluberrima animorum(?) ac corporum suorum omnium regni consili[ari]orum spernendo consilia ne dicam (?) deliberauit, non potui continere, nisi eundem in castro Stæck obsidendum retinere decreui communitate in dieta Arbogensi ex omnibus regni prouinciis vtiliter congregat[a?], vt ista sic gesta *etc.* intimarem.

Professor Bergmans text innehåller här många ord, som svarar till helt andra i handskriften. I stället för quae står quod, i stället för saluberrima står saluberrime, i stället för animorum monita, i stället för obsidendum obsideredum; decreui svarar till donec, communitate till communitati, Arbogensi till Arrbogensi, vt till et, intimarem till in timorem. Archetypen bör ha haft: Hec omnia cum vidi et audiui, quod sanctissimi domini nostri saluberrima monita ac coëpiscoporum suorum omnium regni consiliariorum semper uenerandorum consilia audire non deliberauit, non potui continere, nisi eundem in castro Stæck obsidendum retinerem, donec communitati in dieta Arbogensi ex omnibus prouinciis vtiliter congregat[e] et ista sic gesta *etc.* intimarem.

Andra stället (Handl. 87; Hist. handl. 78—79) har lydelsen:

Thetta han ingelwnde göre wille, och sagde the hade eij hast i en

Quod omnino facere recusauit, dicens infra (o: intra) mensem aut

monad eller VI viker om sadana situm (?) op[p]idorum spatium talem compositionis (o: compositionem) facere non intendebat.

Texten torde här böra återställas: Quod omnino facere recusavit, dicens infra mensem aut sex septimanarum spatium talem compositionem facere non intendebat.

Det vore lätt att fortsätta med serier av nya exempel belysande arten av professor Bergmans textutgivning. Vi uppger. Flera exempel torde inte behövas för värdesättningen av det arbete utgivaren utfört. Och värdesättningen ger sig av sig själv. Den ger sig till den grad av sig själv, att den inte torde här behöva sammanfattas i ord.

Professor Bergmans publikation är utgiven av Kungl. samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia genom Sven Tunberg.

Lauritz Weibull.